

SAJTÓBESÚGÓK

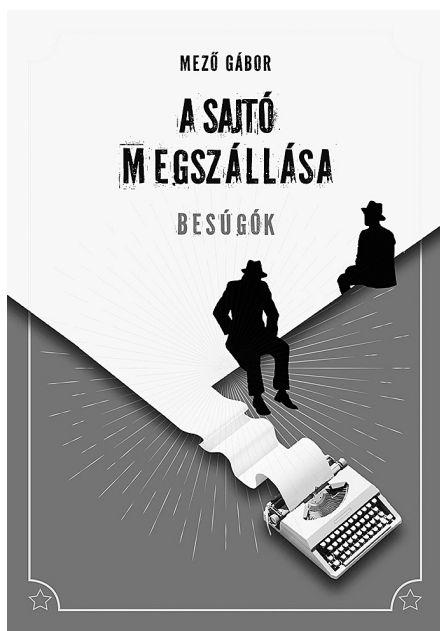
MEZŐ GÁBOR: *A sajtó megszállása. Besúgók.*
Századvég, Budapest, 2024. 333 oldal, 5490 Ft

„Sajnos pártunkba néha fasiszták is becsúsztak” – ezt a sokatmondó idézetet olvashatjuk Rákosi Mátyástól a Terror Háza Múzeum Átöltözés termébe lépve. A kommunista diktátor 1945-ben tett kijelentése végigkísérte az állampárt rendszerváltoztatás előtti történetét. A Magyar Kommunista Pártba ugyanis rengeteg nyilas pártszolgálatost is befogadtak, akik a fajelméletet lecserélték a marxista osztályharc ideológiájára, tehát csupán egyenruhát váltottak. Leginkább ez juthat eszébe az olvasónak Mező Gábor legújabb könyvéről, amelyben ezúttal a kádári diktatúra idején működő nyomtatott sajtó besúgóiról próbálja lerántani a leplet. *A sajtó megszállása. Besúgók* a szerző előző két könyvének – *A kultúra megszállása* (2023) és *A tévé megszállása* (2023) – mintegy folytatása kíván lenni, azonban Mező már a kötet elején leszögezi, ez csupán az első része a sajtóval kapcsolatos írásainak. A kronológiai sorrendet megtörve, jelen írásában a Kádár-korszakra fókuszál, és a Rákosi-diktatúra időszakát majd a második részben kívánja feldolgozni. A könyv felépítése is eltér az előzőekben megszokott tagoltságtól, harmincöt fejezettel találkozunk, amelyeknek címe olykor beszédes, máskor csupán sejteti, hogy mi vár az olvasóra.

A sajtó megszállása tulajdonképpen Mező Gábor korábbi kutatásainak és írásainak eredményeit összegzi. A fejezetek sokasága között két visszatérő és erős szál van a könyvben. Ezek Kutasi Kovács Lajos és Peterdi Pál beszervezésének történetei. Az olvasónak az a benyomása lehet, hogy miközben (főleg) Kutasi Kovács életének részleteit tárja elé az író, számos más nevet is megjegyez, mintegy mellékesen. Ilyen például az a Baló György, aki végső soron nem jelentett, ám egy névrokonság kapcsán a szerző mégis eszünkbe

juttatja, de hasonlóan mellékesen találkozunk Vikidál Gyula nevével is, aki viszont köztudottan – „Dalos” fedőnévvel – jelentett. Különbözőbb történet nem kapcsolódik az említettek nevéhez, a szerző mégis fontosnak tartotta megemlíteni őket.

A könyv lehangsúlyosabb története mindenképpen Kutasi Kovács Lajosé. Az ő története a harmadik fejezettel veszi kezdetét, és itt találkozunk először koherens fejezetcímekkel, a következők szerint: *A kígyó, Levedli, A bőrét.* Vagyis megtudhatjuk, hogyan lett egy 1945-ben Brazíliába emigráló nyilasból kommunista besúgó. A világháború végét megelőző nyilas rémuralom időszakában újságíróként fröcsögő Kutasi Kovács Lajos a szovjetek közeledtével külföldre emigrált, és az 1950-es években beilleszkedett a brazíliai magyar közösségbe. Idővel azonban elmagányosodott, pénz szűkében volt, és hazakíváncozott, nem melleleg pedig publikálni óhajtott írásait. Kutasi Kovács gyakorlatilag maga kereste a kapcsolatot a Kádár-rezsim tit-

kosszolgálatával, azt remélve, hogy közelebb férkőzhet hiányolt hazájához. Mező már a könyv elején joggal használja rá a „megélhetési szerző, értelmiségi napraforgó” jellemzéseket. *A pókháló* és *A légyapír* című fejezetek bemutatják, hogyan szervezték be ügynöknek a volt nyilas újságírókat. Kutasi Kovácsot, vagyis „Denoix”-t úgy engedte haza a pártállam, hogy a londoni, majd a bécsi emigránsokról várt cserébe jelentéseket. Fizetségét valutában kapta, és Magyarországon megjelentek írásai is. Így tehát „Kutasi Kovács tökéletes légyapírnak bizonyult – később többen követték őt” – fogalmaz a szerző. „Denoix” olyan emberekről jelentett az állambiztonság számára, mint például Ignotus Pál, Mindszenty József, Konrád György, Petri György vagy Krassó György. Az ügynök egészen 1988-ig volt

aktív, ezután hazaköltözött, és itt maradt nekünk, mint író, aki sokakhoz hasonlóan átmenekült darabja volt a rendszerváltoztatás előtti diktatúráknak.

A másik jelentős, vissza-visszatérő személy Peterdi Pál. Róla és egy másik közismert sportújságíróról, Vitray Tamásról szólnak a *Tücsök* (Peterdi), *És bogár* (Vitray) című fejezetek, felelevenítve Peterdi egykor népszerű televíziós rovatát. Ugyan a szerző megemlíti, hogy az állambiztonsági iratokat fenntartásokkal kell kezelni, mégis azt a következtetést vonja le, hogy a jelentésekben megnyilvánuló szolgálatkészség arra utal, hogy Peterdi teljes természetességgel adott át információkat. Megtudjuk, hogy akkor szervezték be, amikor egy bécsi útja előtt útlevelet igényelt feleségének is, hogy magával vihesse. Természetesen behívták az Útlevelesztályra, és a beszélgetés végeztével „Pálmai” távozott szolgálatra készen. Vitray kapcsán az idős médiaszemélyiség pályafutásának kétségtelenül egyik feketefoltjaként jellemezhető interjúját eleveníti fel Papp Lászlóval, miután a rendszer nem hagyta a profi világban érvényesülni a háromszoros olimpiai bajnok ökölvívót. Vitray kapcsán Mező szintén hírszerzői pályafutást sejtet, ez azonban mindaddig spekuláció marad, amíg az említett maga személyesen hozzá nem járul a vele kapcsolatos dokumentumok kutatásához, vagy éppenséggel nem vallja be a nyilvánosság előtt a róla feltételezetteket. Vitrayn kívül számos más esetben is olvashatunk olyan utalásokat, amelyekre az író nem talált a feltételezéseket megfelelően bizonyító forrást. Ilyen például Réti Ervin, aki „feltehetően”, illetve Gömöri Bandi, aki „szinte biztos”, hogy a katonai hírszerzésnek dolgozott.

Itt kell kitérni arra, hogy a könyvben számos olyan személy nevével találkozhatunk, akik a Kádár-korszakban újságíróként vagy íróként tevékenykedtek, és valamilyen formában az állambiztonság beszervezte őket besúgónak. Ennek különböző módzatai lehettek, hiszen voltak, akik önként jelentkeztek a társadalom többsége által megvetett feladatra, de sokakat zsarolással vettek rá, hogy csatlakozzanak. A levéltárakban nyilvánosan kutatható dokumentumok alapján ma már azt is tudjuk, hogy voltak olyan beszerezett személyek, akik eleget is tettek fedőnevükkel járó, kirótt feladatoknak, és az állambiztonság számára hasznos infor-

mációkat szolgáltatottak, valamint voltak, akik ugyan aláírtak, de tudatosan kikoszorázták az állambiztonságot, nem adtak megfelelő jelentéseket. Mező könyvében mindezek mellett számos olyan személyt is megemlít, akiről jelenleg nem bizonyítható, hogy bármilyen szervezet – legyen szó az állambiztonságról vagy éppen a hírszerzésről – tagja lett volna.

A feltételezések mellett szembetűnő a könyv kohéziójának hiánya. A fejezetcímek nem vezetnek annyira az olvasót, hogy a rengeteg idézett szöveg és a különböző személyek, valamint hozzájuk tartozó történetek világosan átlátható, szisztematikus kapcsolatokat tárjanak az olvasó elé. A Kádár-rendszer ma már ismert adottságai miatt rengeteg közismert személyről bizonyítható, hogy nemcsak aláírt, de jelentett is az állambiztonságnak. Így *A sajtó megszállása* esetében a közölni kívánt információk mennyisége a minőség rovására billenti a mérleget az olvasóélmény szempontjából. Mező Gábor most sem szorítkozott szigorú keretek közé. A könyvben számos idézett szöveget olvashatunk, ezek közül azonban sok esetben hiányolhatjuk a megfelelő forrásmegjelölést. Bizonyos szereplők kapcsán már a kötet elején megjegyzi a szerző, hogy a külön nem jelölt idézeteket az adott személlyel kapcsolatos, első alkalommal lehivatkozott dossziékból idézi. Ez azonban a szövevényes, visszatérő szálak miatt bonyolulttá teszi a könyvben való eligazodást, ráadásul olyan is előfordul, hogy egy konkrét dokumentumra hivatkozva (mégpedig a 167. oldalon) nincs megjelölve a pontos forrás, amely sajnos a témában kutató történészek számára használhatatlanná teszi a könyvet.

Mező Gábor harmadik „megszálláskönyve” ismét sokszínű és szövevényes olvasmányt nyújt, amely újabb bizonyíték arra, hogy sok munka áll még a kutatók és mindenekelőtt a történészek előtt a Kádár-korszak valós arcának bemutatása érdekében. Mert amíg évtizedekkel a rendszerváltoztatás után sokan továbbra sem néztek szembe a Kádár-diktatúrával és annak romlottságával, hanem inkább felmentenék magukat és másokat, addig szükséges a tükör feltartása. Mező könyvéből ugyan nem tudhatjuk meg, hogyan szállták meg a sajtót a Kádár-rendszer emberei, de számos közismert személyről megtudható a nyers igazság, ti. hogy besúgó volt.

LÁSZLÓ BERNADETT